

# Πεπρωμένον

Οι ομηρικές ηρωίδες, Ελένη, Ανδρομάχη, Κασσάνδρα μέσα από ιταλικές καντάτες του 17ου αιώνα των Μαρτσέλο, Μαρατσόλι, Τσιρούτι και Στραντέλα

## Πρόγραμμα

Ανώνυμου | **La fuga di Elena** [Η φυγή της Ελένης]

Benedetto Marcello (1686-1739) | **Andromaca** [Ανδρομάχη]

Alessandro Stradella (1643-1682) | **Ecco chi gia nell'Asia** [Ιδού, αυτή που στην Ασία...]

Rocco Ciriuti (1683-1760) | **Rendimi Ulisse ingrato** [Δώσε μου, άσπλαχνε Οδυσσέα...]

Marco Marazzoli (1602 c.-1662) | **Cadute erano al fine** (Elena invecchiata) [Είχαν πέσει τελικά (Γερασμένη η Ελένη)]

## Συντελεστές

Έρευνα- σύλληψη: Elisa Barbessi

Δραματουργία: Elisa Barbessi - Μάρθα Τομπουλίδου

Σκηνοθετική επιμέλεια: Μάρθα Τομπουλίδου

Πρωτότυπη μουσική: Νεφέλη Μπερή

Ερμηνεύουν: Μυρσίνη Μαργαρίτη (Ελένη), Μαίρη Έλεν Νέζη (Ανδρομάχη), Μάρθα Τομπουλίδου (Κασσάνδρα)

Συμμετέχουν: Elisa Barbessi (τσέμπαλο), Κατερίνα Κτώνα (όργανο, άρπα), Έφη Μηνακούλη (θεόρβη),

Alexis Bove (βιολοντσέλο)

Μετάφραση από τα ιταλικά: Elisa Barbessi - Έφη Μηνακούλη

## Προέλευση του έργου

Πριν από κάθε γεγονός και κάθε αφήγηση, υπάρχει μια φωνή που προσφέρεται στην ακρόαση. Μια φωνή που παραμένει στην προσοχή μας. Από την ανάγκη. Από την ανάγκη να ακούσουμε αυτή τη φωνή, να ανταποκριθούμε σε μια απλή και κοινή πράξη, παίρνει μορφή η παράστασή μας. Σκοπός της είναι να δημιουργήσει μια ιδεατή συνθήκη, όπου ο μύθος παύει να λειτουργεί ως αφήγηση και γίνεται το οργανικό υλικό της ακρόασης, καθώς ζωντανεύει μέσα από τη μουσική. Είναι ακριβώς αυτή η συνθήκη που επιτρέπει στον μύθο να συνεχίσει να παράγει νόημα.

## Δραματουργία

Η παράσταση αποτελεί μια πρωτότυπη σύγχρονη δημιουργία, γεννημένη από έναν βαθύ και συνειδητό διάλογο ανάμεσα στον αρχαίο μύθο, την μπαρόκ μουσική και τη σημερινή καλλιτεχνική σκέψη. Κείμενο, μνήμη και λόγος συναντιούνται για να ενεργοποιηθούν εκ νέου στο παρόν. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στα διαφορετικά στοιχεία δεν αποσκοπεί στην άμβλυνση των διαφορών τους, αλλά στη συνύπαρξη διαφορετικών χρονικών επιπέδων, όπου η μουσική καθορίζει την ένταση της συνομιλίας τους.

## Η μουσική

Οι μπαρόκ καντάτες του 17ου και 18ου αιώνα, εκτελεσμένες με ευαισθησία και γνώση της ιστορικής τους ερμηνείας, διαφυλάσσουν τη μνήμη της παράδοσης και την κληρονομιά της συγκινησιακής φωνής, του λόγου που γίνεται μουσική, συμπυκνώνοντας το έπος και μετατρέποντάς το σε προσωπικό δράμα και ηθικό στοχασμό.

Οι σύγχρονες ηλεκτρονικές συνθέσεις, που γράφτηκαν ειδικά για την παράσταση, παρεμβαίνουν ανοίγοντας ρωγμές στον χρόνο της μπαρόκ μουσικής, χωρίς να ανασυνθέτουν το παρελθόν. Η σύγχρονη γραφή και ο ηλεκτρονικός ήχος διεισδύουν στο μουσικό υλικό, αναδεικνύοντας χώρους σιωπής, μέσα στους οποίους η μνήμη μπορεί να αναδυθεί με αισθητή μορφή.

## Γέννηση των χαρακτήρων

Έτσι, ο πόλεμος της Τροίας δεν αντιμετωπίζεται ως ένα ιστορικό ή μυθικό γεγονός, αλλά ως αστερισμός από παρουσίες που διασχίζουν τον χρόνο: η Κασσάνδρα, η Ελένη και η Ανδρομάχη αναδύονται ως φωνές που φτάνουν σε εμάς μέσω της ακρόασης. Ο λόγος τους, όπως έχει ήδη διαμορφωθεί μέσα από την παράδοση της μπαρόκ μουσικής, λειτουργεί ως εσωτερικός μονόλογος και συναντά το παρόν αυτούσιος, χωρίς να καταφεύγει σε περιγραφές ή εικόνες. Σε αυτό το περιβάλλον, η φωνή δεν εκφράζει απλώς συναισθήματα, αλλά γίνεται τρόπος σκέψης.

### Κασσάνδρα

Στο επίκεντρο βρίσκεται η Κασσάνδρα: όχι απλώς η αναθεματισμένη προφήτισσα της Τροίας, αλλά η ενσάρκωση μιας φωνής που γνωρίζει, βλέπει, θυμάται και μιλά ενώ ο κόσμος δεν είναι ακόμη έτοιμος να ακούσει. Η Κασσάνδρα δεν παρουσιάζεται ως μια μυθική μορφή καθηλωμένη στο παρελθόν. Ενσαρκώνει μια παρουσία βαθιά ελληνική και ταυτόχρονα απολύτως σύγχρονη. Είναι εκείνη που μένει μετά την πτώση της Τροίας. Δεν αφηγείται την καταστροφή· κατοικεί τα ίχνη της. Ο ήχος που την περιβάλλει δεν είναι οι ιαχές του πολέμου, αλλά ο ήχος μιας μνήμης που ραγίζει, η ηχώ μιας πόλης χαμένης, που επιμένει και πολλαπλασιάζεται μέσα στον χρόνο. Έτσι, η Κασσάνδρα δεν προβλέπει το μέλλον, αλλά θυμάται υπερβολικά νωρίς. Η προφητεία παίρνει μια μορφή απολύτως διαυγή: είναι η ικανότητα να διακρίνει κανείς τις συνέπειες, προτού ακόμα ο κόσμος μπορέσει να τις αναγνωρίσει.

### Η Ελένη και η Κασσάνδρα

Δίπλα στην Κασσάνδρα αναδύονται η Ελένη και η Ανδρομάχη, δύο αντίθετοι και συμπληρωματικοί πόλοι των θηλυκών χαρακτήρων.

Η Ελένη ενσαρκώνει την αμφισημία: επιθυμία και ενοχή, ομορφιά και καταστροφή, έλξη και φυγή. Στην καντάτα *La fuga di Elena* [Η φυγή της Ελένης], η φωνή της διχάζεται ανάμεσα στην ηδονή και τις τύψεις. Η Ελένη δεν είναι απλώς η αιτία του πολέμου, αλλά ο λόγος που η ατομική ελευθερία έρχεται αντιμέτωπη με τις συλλογικές συνέπειες. Στην καντάτα *Ecco chi già nell'Asia* [Ιδού, αυτή που στην Ασία] του Αλεσσάντρο Στραντέλλα, η Ελένη εμφανίζεται στην πιο ακραία στιγμή της καταστροφής. Η Τροία έχει εξολοθρευθεί, ο Πάρης είναι νεκρός, η τιμή έχει χαθεί, και η ίδια η επιβίωση καθίσταται αβάσταχτη. Η καντάτα ανοίγει ως μονόλογος μιας τραγικής απόφασης: η Ελένη συλλογίζεται την αυτοκτονία ως δυνατή και συνεπή απάντηση μπροστά στην καταστροφή που φέρει το όνομά της. Ωστόσο, στα πρόθυρα της μοιραίας πράξης, αναδύεται μέσα από τον λόγο η δυνατότητα μιας άλλης επιλογής: να αποδεχθεί τον εαυτό της, να αναγνωρίσει την ταυτότητά της. Αναγνωρίζοντας την ομορφιά της ως δύναμη που εξακολουθεί να ασκεί επιρροή, η Ελένη επιλέγει τη ζωή. Δεν πρόκειται για λύτρωση, αλλά για αυτογνωσία. Στο έργο του Στραντέλλα, η Ελένη δεν είναι ούτε θύμα, ούτε ηρωίδα· είναι μια μορφή που μετατρέπει την ενοχή σε απόφαση.

Απέναντί της, η Ανδρομάχη ενσαρκώνει τη συνέχεια, τη διάρκεια, τη σιωπηλή αντοχή. Στην καντάτα του Μπενεντέτο Μαρτσέλλο, η φωνή της δεν θρηνεί μόνο τον Έκτορα, αλλά έναν ολόκληρο κόσμο που διαλύεται. Είναι η φωνή εκείνης που γνωρίζει ότι, μετά τον πόλεμο, θα χρειαστεί να ζήσει, να θυμηθεί, να αντέξει. Η Ανδρομάχη δεν προφητεύει· γνωρίζει. Στην καντάτα *Rendimi Ulisse ingrato* [Δώσε μου, άσπλαχνο Οδυσσέα], που αποδίδεται στον Τσιρούτι, ο μύθος αλλάζει ριζικά οπτική. Μετά την καταστροφή της Τροίας, η σύγκρουση καταλήγει στην απόλυτη απώλεια. Η Ανδρομάχη ικετεύει τον Οδυσσέα να της δώσει πίσω τον γιο της, τον Αστυάνακτα, που έχει καταδικαστεί σε θάνατο ώστε να αποτραπεί κάθε δυνατότητα τρωικής διαδοχής. Η καντάτα δομείται ως ικεσία, με πλήρη επίγνωση της ματαιότητάς της: η μοίρα του παιδιού είναι ήδη αποφασισμένη. Σε αυτόν τον μονόλογο, η Ανδρομάχη δεν διαπραγματεύεται, δεν γοητεύει, δεν παζαρεύει· προσφέρει τον γιο της ως θυσία, με στωικότητα, εξυψώνοντας τον πόνο σε πράξη έσχατης συνείδησης. Η φωνή της δεν ζητά δικαιοσύνη, αλλά έλεος, και μέσα από αυτό αποκαλύπτεται η πιο σκληρή όψη του πολέμου: το μόνο που επιβιώνει μέσα στα ερείπια, είναι η άρνηση κάθε ελπίδας για το μέλλον. Έτσι, η καντάτα σηματοδοτεί το πιο σκοτεινό σημείο της διαδρομής, όπου η τραγωδία δεν αφορά πλέον εκείνον που επέλεξε, αλλά εκείνον που δεν είχε ποτέ επιλογή.

Στο φινάλε της παράστασης, η καντάτα *Cadute erano al fine* (*Elena invecchiata*), [Είχαν πέσει τελικά (Γερασμένη η Ελένη)] του Μάρκο Μαρατσόλι επαναφέρει στη σκηνή την Ελένη σε μια ριζικά μεταμορφωμένη κατάσταση. Ο πόλεμος έχει τελειώσει, ο χρόνος έχει χαράξει στο σώμα της τα σημάδια του· η Ελένη έχει γεράσει, επιζώντας τόσο της καταστροφής, όσο και του ίδιου της του εαυτού. Μπροστά στον καθρέφτη, εύθραυστο και απατηλό σύμβολο, αναγνωρίζει τη φθαρτότητα της ομορφιάς που πυρπόλησε την Ασία και την Ευρώπη.

Ο μύθος κλείνει με ένα ανοιχτό ερώτημα γύρω από τη σημασία της επιλογής, τον χρόνο και την ευθραυστότητα εκείνου που, για μια στιγμή, είχε φανεί αιώνιο. Ανάμεσα στην Ελένη και την Ανδρομάχη, η Κασσάνδρα βλέπει και κατανοεί. Η δική της φωνή δεν είναι κραυγή, ούτε θρήνος, αλλά μαρτυρία. Η Κασσάνδρα δεν έχει πια ανάγκη να πείσει. Θέλει απλώς να ακουστεί. Μέσα από την εμπειρία ακρόασης που προσφέρει η παράσταση, οι τρεις κορυφαίες ηρωίδες μας καλούν να αναμετρηθούμε με τη μνήμη και το πεπρωμένο.

Κείμενο: Elisa Barbessi

### Πηγές κειμένων

Η παράσταση περιλαμβάνει αποσπάσματα από:

- Ευριπίδης, *Τρωάδες*
- Ευριπίδης, *Ανδρομάχη*
- Antonio Conti, *Cassandra*
- Girolamo Pannasio, *Elena invecchiata*
- Γιώργος Σεφέρης, *Ελένη, στη συλλογή Κύπρον, ού μ' έθέςπισεν... (1955)*